

Groene Effect Rapportage

Feiten en meningen over Groen Wonen op basis van vier voorbeelden

P. Rijk

B. van der Sluis

Projectcode 62491

Juli 2001

Rapport 7.01.04

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Groene Effect Rapportage; Feiten en meningen over *Groen Wonen* op basis van vier voorbeelden

Rijk, P. en B. van der Sluis

Den Haag, LEI, 2001

Rapport 7.01.04, ISBN 90-5242-670-8; Prijs f 26,- (inclusief 6% BTW)

39 p., fig., tab.

Een Groene Effect Rapportage (GER) van vier groene voorbeeldwijken: Kerckebosch in Zeist, Wageningen-Hoog, Haagse Beemden in Breda en Haverleij in Den Bosch. In deze GER wordt de hoeveelheid groen in de genoemde wijken bepaald, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen decorgroen en gebruiksgroen. Vervolgens zijn in kwalitatieve zin de 'groene' kosten en baten in kaart gebracht, met andere woorden: 'Wat is er gebeurd met de kwaliteit van het groen bij het tot stand komen van de wijk?' Naast de meningen en visies van de actoren aan de productiekant (ontwerpers en gemeenten) zijn ook de bevindingen van de bewoners met betrekking tot *Groen Wonen* in het onderzoek betrokken.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie@lei.wag-ur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie@lei.wag-ur.nl

© LEI, 2001

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
 niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1. Inleiding	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Probleemstelling	12
1.3 Doelstelling	12
1.4 Aanpak	12
1.5 Opbouw van het rapport	13
2. Kerckebosch-Zeist	14
2.1 Indeling van de wijk en groencijfer	14
2.2 Perceptie <i>Groen Wonen</i>	14
2.2.1 Gemeente	14
2.2.2 Ontwerper	16
2.2.3 Bewoners	16
2.2.4 Aanbieders versus gebruikers	17
3. Wageningen Hoog	18
3.1 Indeling van de wijk en groencijfer	18
3.2 Perceptie <i>Groen Wonen</i>	19
3.2.1 Gemeente	19
3.2.2 Ontwerper	20
3.2.3 Bewoners	20
3.2.4 Aanbieders versus gebruikers	21
4. Haagse Beemden-Breda	22
4.1 Indeling van de wijk en groencijfer	22
4.2 Perceptie <i>Groen Wonen</i>	23
4.2.1 Gemeente	23
4.2.2 Ontwerper	23
4.2.3 Bewoners	24
4.2.4 Aanbieders versus gebruikers	25

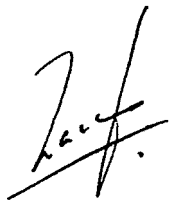
	Blz.
5. Haverleij-Den Bosch	27
5.1 Indeling van de wijk en groencijfer	27
5.2 Perceptie <i>Groen Wonen</i>	29
5.2.1 Gemeente	29
5.2.2 Ontwerper	29
5.2.3 Bewoners	30
6. Conclusies	31
6.1 Groencijfers en groenrendement	31
6.2 Gebruikswaarde	32
6.3 Belevingswaarde	32
6.4 Natuurbeleving	33
6.5 Ten slotte	33
Literatuur	35
Bijlagen	
1. Itemlijst GER	37
2. Actoren vraaggesprekken	39

Woord vooraf

Dit onderzoek is door het LEI uitgevoerd in het kader van het project *Groen Wonen*. Het project *Groen Wonen* is een onderdeel van het programma Groene Metropolen en in opdracht van de ministeries van LNV en VROM opgezet door Alterra en het LEI. Het doel van het project is aansprekende beelden aan te dragen die helpen om nieuwe samenhangende concepten te ontwikkelen voor de rol van het wonen in de ruimtelijke kwaliteit van stad en land. Alterra en het LEI inventariseren daartoe onder meer ideeën over nieuwe sturingsconcepten.

In opdracht van de Ministeries van LNV en VROM (DGVH) heeft het LEI een aanzet gedaan voor een Groene Effect Rapportage van een viertal groene wijken in Nederland. De projectleiding lag in handen van Piet Rijk en het onderzoek is begeleid door: Rudi van Etteger (LNV Expertisecentrum Natuur), Matthé van Oostrom (VROM-DGVH) en Marien Borgstein (LEI). Ik wil allen bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

De directeur,

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

Samenvatting

In opdracht van de Ministeries van LNV en VROM heeft het LEI onderzoek uitgevoerd naar de groene kwaliteit en groene effecten van vier wijken in Nederland, namelijk Kerckbosch in Zeist, Wageningen-Hoog, Haagse Beemden in Breda en Haverleij in Den Bosch.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden omdat beleidsmakers meer inzicht willen hebben in hoe groen en stedenbouw beter op elkaar afgestemd kunnen worden. Wat hebben groene wijken nu aan groen opgeleverd, wat is de kwaliteit daarvan en wat is er aan (vroeger) groen ingeleverd? Deze studie heeft tot doel om in kwalitatieve zin de 'groene' kosten en baten in kaart te brengen en daarmee een bijdrage te leveren aan de discussie omtrent *Groen Wonen*. Aan de hand van een itemlijst zijn per voorbeeldwijk met de desbetreffende gemeenten, ontwerper en een aantal bewoners de meningen, visies en bevindingen geïnventariseerd. Dit is verwerkt tot een aanzet voor een Groene Effect Rapportage (GER).

De verschillen tussen de wijken in gebruikswaarde en de belevingswaarde van het groen lopen sterk uiteen en hangen nauw samen met de eigenschappen van het groen en de wijk, zoals de grootte van de wijk, de woondichtheid, groenoppervlak (publiek, privaat) en de natuur- en cultuurhistorische waarde van het groen. Elk voorbeeld van *Groen Wonen* heeft een eigen specifiek karakter en ligt in een specifieke omgeving. Uit de meningen van de bewoners komt sterk naar voren dat een groene omgeving in hoge mate wordt gewaardeerd. Zeker als het groen vrij toegankelijk is en er natuur- en cultuurhistorische elementen in gehandhaafd blijven. Groen waarmee bewoners zelf mee aan de slag kunnen gaan wordt door hen zeer gewaardeerd.

Een ruimere en groene woonomgeving, wellicht in combinatie met voldoende bovenwijken groen, leidt tot een beter welbevinden van de bewoners en levert sociaal-economische voordelen op, zoals bijvoorbeeld positieve effecten op de gezondheid en een lagere behoefte aan mobiliteit.

Experimenteren met de bovengenoemde vier cases levert weliswaar geen eenduidig antwoord op de vraag of een Groene Effect Rapportage in deze vorm bruikbaar is voor beleidsmakers, maar toont wel de zin aan van het exerceren met de 'verlies- en winst'-rekening van wonen in het groen. Aanbevolen wordt om dit niet alleen voor landelijke en buitencentrum-woonmilieus uit te voeren, maar ook voor wijken in het stadscentrum. Voorts moet de GER goed afgestemd zijn op de eigenschappen van de wijk en dient de mening van de burger met betrekking tot *Groen Wonen* een centrale plaats in te nemen.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Groen Wonen betekent wonen in een ruime, groene setting, in of nabij de stad, in dorpen of in het landelijk gebied. Dit is een ruime definitie omdat de voorkeuren van de woonconsument ook niet scherp begrensd zijn. Het is dan ook vrijwel onmogelijk tot een goede definitie van *Groen Wonen* te komen.

Uit woningbehoefteonderzoek blijkt dat de vraag naar woningen in het groen groot is. Hier staat tegenover dat het ruimtelijk beleid vooral gericht is op het concept van de compacte stad. Dit is ingegeven door het streven de groene ruimte zoveel mogelijk te beschermen en de mobiliteit te beperken. Stad en land dienen goed op elkaar aan te sluiten. Hierbij kan de vraag gesteld worden of er niet een grote discrepantie ontstaan is tussen woonwens en werkelijkheid.

Uit de huidige beleidsnota's blijkt dat het Rijk aan groen in en om de stad steeds meer belang gaat hechten. Een belangrijke uitwerking hiervan is bijvoorbeeld het GIOS (groen in en om de stad), waarmee Rijk en steden de discrepantie niet verder uit willen laten groeien. Dit moet bijdragen aan de leefbaarheid, maar het is ook gericht op het verhogen van de ruimtelijke samenhang tussen groen in de stad en het buitengebied, het meer geschikt maken van groen voor recreatie en sport, verhogen van natuurwaarden en verhoging van de belevingswaarde van het groen.

Op dit moment is er dus alle reden om het groen in en om de stad sterker op de agenda te zetten, want ook de nieuwe nota's (*NBL21*), de *Nota Wonen* en de *Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening* ondersteunen het belang van *Groen Wonen* in en om de stad. In deze nota's wordt het groene woonmilieu een centrale plaats toegekend.

De vraag naar groene woonmilieus is groot (Backx en Lever, 1999), wat blijkt uit resultaten van recent uitgebracht Woningenbehoefteonderzoek. Maar voor een massale trek naar het platteland zijn de mogelijkheden beperkt. Daarom is het van groot belang goed inzicht te hebben hoe groenstructuren en stedenbouwkundige structuren binnen de stad zodanig op elkaar kunnen worden afgestemd dat de woonconsument tevreden is met zijn of haar groene woonmilieu binnen het stedelijk gebied. Maar ook wat de effecten van *Groen Wonen* zijn in termen van 'groene' kosten en baten.

De discussie met betrekking tot *Groen Wonen* is dus actueel. Om deze discussie te voeden is onlangs de *Catalogus Groen Wonen* uitgekomen. In deze brochure is in de vorm van 12 woonwijken en 12 plannen een overzicht gegeven van de breedte van het wonen in het groen. De *Catalogus* toont gerealiseerde en ontworpen vormen van *Groen Wonen*, in verschillende landschappen en in verschillende relaties tot de nabijgelegen stedelijke kernen.

In dit onderzoek is aansluiting gezocht bij de *Catalogus* en is het groene aspect voor vier voorbeelden aangescherpt.

1.2 Probleemstelling

In de *Catalogus Groen Wonen* is een aantal voorbeelden beschreven zonder dat expliciet ingegaan wordt op de 'groene' kwaliteiten dan wel 'groene' effecten van het project. Beleidsmakers hebben behoefte aan een evaluatie van wat deze voorbeelden nu aan groen hebben opgeleverd, wat de kwaliteit daarvan is en wat er aan (vroeger) groen is ingeleverd.

Hierbij is concreet gekeken naar de situatie vóór en na realisatie van de groene wijk die als voorbeeld gekozen is uit de *Catalogus Groen Wonen*. Aandachtspunten hierbij zijn:

- hoeveelheid gebruiksgroen en de openbare toegankelijkheid in termen van wandelen, tuinieren, spelen, enzovoorts;
- hoeveelheid decorgroen;
- bovenwijkse voorzieningen: heeft de wijk gebruikswaarde voor niet-bewoner?;
- kwaliteitsbeoordeling: wat is de belevingswaarde, wat is de natuurwaarde van het groen volgens de actoren?

1.3 Doelstelling

Deze Groene Effect Rapportage (GER) dient een bijdrage te leveren aan een verbreding van de discussie omtrent *Groen Wonen* op basis van zogenaamde groene criteria door meer inzicht te geven in wat groene wijken nu eigenlijk aan groen opleveren. Het onderzoek heeft een sterk verkennend karakter.

Opdrachtgevers voor dit onderzoek zijn het Ministerie van LNV (DLO-programma Stad-Land) samen met het Expertisecentrum Natuur en het Ministerie van VROM (DGVH).

1.4 Aanpak

De studie heeft een sterk verkennend karakter waarin verschillende actoren hun mening over *Groen Wonen* konden geven aan de hand van zeer uiteenlopende aspecten.

Begonnen is met een literatuurstudie en er zijn gesprekken gehouden met deskundigen van Alterra, DLG en de onderzoeksschool NETHUR (RUU). Dit om te komen tot een bruikbare itemlijst rondom *Groen Wonen* (bijlage 1). Vervolgens zijn er vier voorbeelden uit de *Catalogus Groen Wonen* gekozen die nader uitgewerkt werden in termen van een Groene Effect Rapportage. Hierbij is gekozen, in overleg met de opdrachtgevers, voor de Haagse Beemden in Breda, Wageningen Hoog in Wageningen, Kerckebosch in Zeist en Haverleij in Den Bosch¹. De eerste drie zijn bestaande wijken, de vierde wijk is in uitvoering. Per voorbeeld is aan de hand van de ontwikkelde itemlijst gesproken met de desbetreffende gemeente, ontwerper en een aantal bewoners (bijlage 2). Wat betreft de bewoners is ervoor gekozen om drie bewoners per wijk telefonisch vragen te stellen. Met de

¹ De keuze voor de geselecteerde projecten is gebaseerd op de projecten die zijn geïnventariseerd in de *Catalogus Groen Wonen*, voorbeelden van bestaande of geplande groene woonmilieus (Dooren N. van H. Harsema, Alterra, 2000).

andere actoren (gemeenten en ontwerpers) zijn diepte-interviews gehouden. Ten slotte is de verzamelde informatie verwerkt tot een Groene Effect Rapportage.

1.5 Opbouw van het rapport

In dit rapport is per hoofdstuk een groene wijk behandeld. Per wijk is ingegaan op de diverse kwantiteits- en kwaliteitskenmerken van het groen. Hierbij is aangegeven wat de realisatie aan groen heeft gekost en vervolgens wat de wijk aan groen oplevert. Dit gezien door de ogen van de gemeente, de ontwerper en de bewoners. In het laatste hoofdstuk worden enkele kenmerkende zaken die uit deze verkenning naar voren komen nog eens bij elkaar gezet. Tevens staat in dit hoofdstuk een samenvattend overzicht.

2. Kerckebosch-Zeist

2.1 Indeling van de wijk en het groencijfer

Op ongeveer 3 km ten oosten van het centrum van Zeist ligt de wijk Kerckebosch (1958). De wijk heeft een strakke hoofdopzet met flats van drie en vijf hoog aan de randen van de wijk (figuur 2.1). De flats omsluiten een ruim groen hart. Daarin is het oorspronkelijke bos gespaard gebleven. De wijk wordt gerekend tot het landelijk woonmilieu.

Zoals de deelwijk Kerckebosch is afgebeeld in figuur 2.1 omvat dit een oppervlak van 41 ha. Circa 33 ha hiervan is gemeentelijk groen (80%), verdeeld over 70% bosperceel en 10% plantsoenstroken. Het resterende ruimtebeslag bestaat uit infrastructuur en woningen (20%). De (hoogbouw)woningen zijn niet voorzien van eigen tuinen. Een aantal benedenwoningen heeft aan de achterkant van de flats een eigen tuin (geannexeerd). Uitgaande van de 1.300 woningen in de wijk is er voor elk huishouden ruim 250 m² groen beschikbaar.

Wat heeft het aan groen gekost?

Het oorspronkelijke bosperceel met hoofdzakelijk grove dennen is voor het grootste deel gespaard gebleven. Om de bouw van de flats en het aanleggen van wegen mogelijk te maken zijn een aantal openingen in het bos aangebracht. Hoewel het wegprofiel ruim van opzet is, is het ruimtebeslag voor deze functies beperkt gebleven, anderzijds is de hoogbouw aan de rand van de wijk sterk gezichtsbepalend.

2.2 Perceptie *Groen Wonen*: wat levert het op?

2.2.1 Gemeente

Gebruikswaarde

Het bosperceel en de plantsoenen zijn primair bedoeld voor de wijkbewoners en omschreven als gebruiksgroen. Volgens de gemeente Zeist wordt het wijkgroen vrij intensief gebruikt (wandelen, sporten, uitlaten van honden).

De gemeente heeft de indruk dat Kerckebosch geen bovenwijkse functie heeft en wordt daarom niet door mensen van buiten de wijk als uitloopegebied gebruikt wordt.

De bewoners hebben een grote mate van vrijheid wat betreft het gebruik van de grond. Veel bewoners onderhouden een 'eigen' geannexeerde tuin nabij de woningen. De gemeente gedooft dit maar voert evenwel van tijd tot tijd een handhavingsactie uit zodat de bewoners geen rechten op de grond kunnen doen gelden.

Figuur 2.1 Plattegronden en illustraties van de wijk Kerkebosch te Zeist

Belevingswaarde

De gemeente schat de woontevredenheid hoog in en leidt dit af uit het zeer beperkte verloop in de wijk.

Natuurbeleving

De groenstructuur in de wijk Kerckebosch is in sterke mate afhankelijk van de landschappelijke omgeving (bos), de ondergrond en de historie van het landschap.

De gemeente Zeist streeft in Kerckebosch naar een natuurlijk beheer van het bosperceel gericht op het handhaven van het boskarakter.

Het bosperceel vormt met het sierplantsoen rond de flats een scherp contrast. De overgang tussen plantsoenstroken en bos vraagt een zorgvuldige afstemming.

Via ecologisch beheer tracht men de relatie tussen plant, dier en omgeving te optimaliseren. Het streven is dat de begroeiing stabiel en kenmerkend is voor de standplaatsfactoren van de aanwezige diersoorten.

2.2.2 Ontwerper

De grootschalige flatwijk Kerckebosch is in de jaren vijftig opgezet om de naoorlogse woningnood op te lossen. De gemeente Zeist stelde zich coöperatief op ten opzichte van de sociale huisvestingstaak binnen het gehele stadsgewest (positief duurzaamheidsbeleid). De taakstelling hierbij was ook minder draagkrachtige inwoners woonmogelijkheden in het groen aan te bieden, tegen een aanvaardbare prijs.

In de geest van de tijd koos men voor rationele hoogbouw. Een van de argumenten was, volgens stedenbouwkundig adviseur de Bruyn, het drieslagstelsel, namelijk meervoudig grondgebruik van het stedelijk gebied door overlapping van bestemmingen (open ruimte, woningen en voorzieningen) te realiseren.

Door de combinatie van hoogbouw aan de randen en een groot bosperceel, zowel in als buiten de wijk is er voor iedereen het woongenot doordat ze direct in het groen kunnen kijken.

2.2.3 Bewoners

Kenmerken volgens de bewoners:

- veel ouderen;
- veel jonge echtparen zonder kinderen en alleenstaanden;
- vooral lagere en middeninkomens.

Gebruikswaarde

De bewoners van Kerckebosch gebruiken het bosperceel vooral functioneel (verplaatsen, uitlaten) en in mindere mate recreatief. Voor recreatie wordt veel meer gebruikgemaakt van het omringende boslandschap. Daarnaast gebruikt men de plantsoenstroken nabij de flat en door een aantal bewoners wordt gebruikgemaakt van 'eigen' tuinen achter de flats.

Belevingswaarde

Er heerst een grote mate van tevredenheid onder de bewoners, want zowel de aspecten rust, ruimte, aanwezigheid van voorzieningen, veiligheid als landschappelijke inpassing scoren allemaal hoog bij de respondenten. Vooral de aspecten rust en het type groen zijn de belangrijkste belevingsaspecten. Enkele uitspraken van bewoners:

'Toen ik voor oriëntatie deze locatie bezocht was ik meteen verkocht.'

'Ik vind deze wijk fantastisch, voor je gevoel woon je hier midden in het bos.'

Opmerkelijk is dat ook de plantsoenstroken en de geannexeerde tuinen - rondom de flats - in hoge mate gewaardeerd worden.

Natuurwaarde

De bewoners verstaan onder natuur zowel het bosperceel als het cultuurgroen rondom de flats. Wat betreft de aansluiting met het omliggende boslandschap lopen de meningen uiteen. Sommigen beoordelen de randflats en wegen als een barrière, anderen vinden het goed aansluiten bij het omringende boslandschap.

2.2.4 Aanbieders versus gebruikers

De doelstelling van de gemeente (ontwerper) was het aanbieden van een ruim en groen woonmilieu, primair bedoeld voor de wijkbewoners, waarbij zoveel mogelijk het boskarakter van de wijk gehandhaafd moest blijven. Uit de reacties van de wijkbewoners blijkt dat dit doel ruimschoots gehaald is. De bewoners zijn erg tevreden.

3. Wageningen Hoog

3.1 Indeling van de wijk en het groencijfer

Wageningen Hoog (1957) is gelegen in een gebied dat deel uitmaakt van de Mof, een uitgebreid bosareaal tussen de Wageningse Berg en de noordzijde van de Sijself bij Ede. De wijk ligt ongeveer 4 km verwijderd van Wageningen-centrum en behoort tot het landelijk woonmilieu. De wijk heeft qua infrastructuur een eenvoudige opzet, bestaande uit haaks op elkaar staande hoofd- en nevenwegen. De aanliggende gronden zijn regelmatig verkaveld, met in het midden van de ruime kavels een bouwvlak.

Figuur 3.1 Plattegronden en illustraties van de wijk Wageningen Hoog

Wageningen Hoog omvat een oppervlakte van 122 ha. Circa 16 ha hiervan is gemeentelijk groen (13%), voornamelijk bestaande uit brede bosbermen. De infrastructuur heeft een ruimtebeslag van 8,5 ha (7%). Resteert er bijna 100 ha grondoppervlak in eigendom van de bewoners.

Uitgaande van 490 woningen resulteert dit in een gemiddelde kavelomvang van bijna 2.000 m² grond (uiteenlopend 600 - 3.000 m²) per bewoner in eigendom en ruim 300 m² gemeentelijk groen per bewoner.

Wat heeft het aan groen gekost?

De totale kosten hangen sterk af van in hoeverre er teruggekeken wordt in de tijd. Op de kaart van 1870 bestaat de begroeiing hoofdzakelijk uit grovedennenbos. In de jaren twintig van de 20e eeuw is dat grotendeels gekapt en alleen op beperkte schaal herbebost. Voor de rest heeft zich een vegetatie van heide en opslag van berken en dennen ontwikkeld. Wordt de grens bij de situatie in de 20e eeuw gelegd, dan kan worden geconcludeerd dat delen (vooral bosbermen (= circa 10%) en delen van de particuliere tuinen) bewaard zijn gebleven.

3.2 Percepties Groen Wonen: wat levert het op?

3.2.1 Gemeente

Het beheers- en kapbeleid van de gemeente is erop gericht dat de woonwijk haar boskarakter behoudt, dat bovendien ecologisch en historisch verantwoord is. Concreet houdt dit in dat een netwerk van vier boomsoorten (grove den, berk, wintereik en beuk) gehandhaafd blijft. Maar omdat Wageningen Hoog een woonwijk is met relatief grote private tuinen is het vanzelfsprekend dat ook ander boomsoorten (exoten) een plaats innemen. Dit resulteert plaatselijk in een versnippering van de groenstructuur. Ook heeft de gemeente zelf in het verleden gebiedsvreemde soorten (sparren) geplant.

De gemeente reguleert via de instrumenten bestemmingsplan en kapvergunning. Deze hebben niet alleen betrekking op het groen maar op de plaats en het ruimtebeslag van de woningen.

Door de beperkte hoeveelheid publiek groen vervult de gemeente slechts een beperkte rol in het groenbeheer. Wellicht bestaan er voor de toekomst plannen om de bewoners te stimuleren tot of te ondersteunen met natuurlijk beheer van de tuinen ('ecologisch tuinieren').

Naar de mening van de gemeente heeft Wageningen Hoog geen bovenwijkse functie, bijvoorbeeld als uitloopgebied voor bewoners van Wageningen-centrum. Daarvoor zijn er te veel alternatieven in de omgeving. Ook de opzet van de wijk leent zich hier niet voor: veel privaat groen, de regelmatige verdeling van woningen over de wijk en het ontbreken van voetpaden.

De gemeente omschrijft Wageningen Hoog als een groen en aantrekkelijk woonmilieu van hoge kwaliteit, met veel tevreden bewoners.

3.2.2 Ontwerper

Het ontwerp is gebaseerd op een plan van OD 205 in de jaren vijftig van de (inmiddels overleden) ontwerper S.J. van Embden. Naar het oordeel van andere ontwerpers is met de realisatie van Wageningen Hoog het cultuurlandschap in belangrijke mate verloren gegaan als gevolg van de regelmatige verkaveling van de woonkavels. Het groen heeft vrijwel uitsluitend een gebruiksfunctie voor de bewoners (tuinliefhebbers).

3.2.3 Bewoners (samenvattend)

Kenmerken volgens de bewoners:

- relatief veel ouderen;
- hogere inkomensgroep.

Gebruikswaarde

De private tuinen, uiteenlopend van 600 tot 3.000 m², bestaan vooral aan de voorkant voornamelijk uit bos. De wegen zijn omlijst met een vrij brede bosberm. Beiden sluiten op elkaar aan. Hoewel de gemeente primair de bosberm onderhoudt is er ook een aantal bewoners die de bosberm ter hoogte van de eigen tuin onderhouden. Uiteraard spitst het onderhoud van het groen door de bewoners zich toe op dat van de eigen tuin. Het zal dan ook niemand verbazen dat veel bewoners tuinliefhebbers zijn. Een bewoner:

'Tuinieren is mijn grote hobby.'

De (nog) onbebouwde delen van de wijk worden in beperkte mate ook wel als wandelgebied gebruikt. Recreatief gebruik van het groen - los van tuinieren - vindt vooral plaats buiten de wijk (wandelen, sporten en dergelijke).

Belevingswaarde

Het grote aandeel privaat groen in Wageningen Hoog geeft al aan dat de bewoners zelf grotendeels bepalen hoe de groene ruimte wordt ingevuld. Dit zal dan ook de belangrijkste reden zijn dat deze wijk op alle belevingsaspecten hoog scoort. Met name rust, ruimte en het boskarakter van de wijk komen hierbij prominent naar voren. Hieruit blijkt een welbewuste keus van de bewoners om in een dergelijke wijk te wonen. Op de vraag welk effect *Groen Wonen* op de mobiliteit heeft antwoordde een bewoner:

'Voordat we in deze wijk woonden reisden we veel vaker voor korte vakanties, in deze wijk hebben we daar duidelijk minder behoefte aan.'

Het ontbreken van voorzieningen behoort - afgezien van het openbaar vervoer - tot het karakter van de wijk.

Natuurbeleving

De natuurwaarden worden door de bewoners hoog aangeschreven. Dit richt zich vooral op het bosachtige van de wijk en de aansluiting op de bossen buiten de wijk. Dat een aantal bewoners hier bewust mee omgaan blijkt onder meer uit de uitspraak:

'Ik vind het bos in de wijk oorspronkelijker dan het Bennekomse bos, daar zie je veel meer exoten.'

De invulling die men aan de grootheid 'natuur' geeft, loopt onder de bewoners sterk uiteen. Ook verschillen de bewoners sterk van mening tot hoever je met cultuuringrepen kunt gaan zonder het natuurlijk aanzien van de wijk geweld aan te doen. Een bewoner:

'De laatste jaren zien we steeds meer mensen hekken plaatsen rondom hun domein, dat doet het natuurlijk aanzien van de wijk behoorlijk geweld aan.'

3.2.4 Aanbieders versus gebruikers

Het doel van de gemeente (ontwerper) was het aanbieden van ruime bouwpercelen. Wat betreft de groene invulling van de eigen percelen hebben de bewoners een grote mate van vrijheid. Het streven van de gemeente is dat dit ecologisch en historisch verantwoord is.

Dit komt deels overeen met de bevindingen van de bewoners. Dit wordt niet zozeer veroorzaakt door het (beperkte) groenbeheer van de gemeentelijk groen als wel door de invulling die de bewoners er zelf aan geven.

4. Haagse Beemden-Breda

4.1 Indeling van de wijk en groencijfer

De Bredase uitbreidingswijk Haagse Beemden (1979-1995) bevindt zich op het schaalniveau van een grote agglomeratie, een complex van stedelijke concentraties (11.000 woningen). De Haagse Beemden bevindt zich op circa 4 km ten noordwesten van het centrum van Breda en behoort tot het woonmilieu stadsuitleg.

De wijk bestaat uit woongebieden met laagbouw die zijn aangelegd rondom een gebied met landgoederen (Hooghuys, Burgst), buitenplaatsen en pachtboerderijen met hun landerijen (figuur 4.1). Dit groene gebied (enclave) vormt een groot contrast met het stedelijk gebied.

Figuur 4.1 Plattegronden en illustraties van de wijk Haagse Beemden te Breda

Zoals afgebeeld in het overzicht is het oppervlak van de woonwijk 423 ha en het is oppervlak van de enclave 84 ha. De hoeveelheid (gemeentelijk) groen in de woonwijk bedraagt 90 ha en 165 ha privaat groen, uitgaande van circa 150 m² tuinoppervlak per woning. Het gemeentelijk groen bestaat voornamelijk uit plantsoenen en grasvelden.

De hoeveelheid groen in de enclave is hoog, namelijk 19% gemeentelijk groen (natuur en bermen) en 66% bouwland en weilanden. Resteert er 15% voor de bouwkavels van de boerderijen, landgoederen en infrastructuur.

Uitgaande van 11.000 woningen wordt het groencijfer op twee niveaus weergegeven, namelijk inclusief en exclusief de enclave. Inclusief de enclave is dat 300 m² groen per woning, exclusief de enclave 220 m² groen per woning.

Wat heeft het aan groen gekost?

Het oorspronkelijk landschap, waar nu de woonwijk is gesitueerd, was een landbouwgebied bestaande uit bouwland en grasland. De enclave heeft haar oorspronkelijk karakter behouden.

4.2 Percepties *Groen Wonen*: wat levert het op?

4.2.1 Gemeente

De ideeën van de gemeente in relatie tot *Groen Wonen* in de Haagse Beemden worden gerealiseerd doordat kleine stedelijke uitbreidingen als uitstulpingen in het landelijke gebied liggen. Elementen die dit moeten waarborgen zijn:

- groene dooradering van de wijken;
- cultuurhistorische elementen handhaven;
- watersysteem volgt oude waterlopen;
- groene (ecologische) verbindingzones.

In het bestemmingsplan zijn de sportvelden, infrastructuur en de scholen zodanig gesitueerd dat het groen en de cultuurhistorische elementen zoveel mogelijk zijn ontzien. In de eerste wijken is dit beter tot zijn recht gekomen dan in de wijken die later gebouwd zijn.

De wijk profiteert van de enclave door middel van het weidse uitzicht, het uitzicht op de landgoederen en de boerderijen. De enclave bevat niet direct gebruiksgroen omdat de landgoederen daarin liggen en de boerderijen met bijbehorend bouw- en weiland gebruikt. Wel is de landgoederenzone op enkele plaatsen doorsneden met enkele fietspaden. Afgezien van de fietspaden bestaat er dus een vrij strikte scheiding tussen de woonwijken en het groen.

De Haagse Beemden wordt niet als uitloopgebied van Breda gebruikt. De wijk dient mogelijk als doorgangsroute naar het buitengebied.

4.2.2 Ontwerper

Voor de Haagse Beemden is het landschapstelsel (landgoederen en bijbehorende pachtboerderijen) bepalend voor het stedelijk ontwerp. Dus het groensysteem stelt de grenzen

vast, daarna is er gebouwd. De enclave geeft ruimtelijk gezien de sfeer en impact van een groot park aan de wijk, omdat voldaan wordt aan de maat landschappelijke ervaring (2 km ver kunnen kijken).

Door de groene instulpingen vanuit de enclave in de wijk hebben relatief veel bewoners contact met het groen. Bovendien zijn de randen van de bebouwing in symbiose met het groen van de enclave door bijvoorbeeld:

- handhaven van zichtassen;
- scholen, sportvelden relatief dicht tegen de enclave aan te situeren.

Volgens de ontwerper gaat een stadsuitbreiding als de Haagse Beemden niet ten koste van het cultuurlandschap maar wordt het landschap juist boeiender doordat in het landschap huizen worden gebouwd waarin de natuur- en cultuurwaarden zoveel mogelijk worden gerespecteerd. In de jongere delen van de wijk is dit idee om economische redenen onder druk komen te staan.

Met de bouw van de stadsuitbreiding is in de jaren zeventig begonnen. Het ontwerp en de bouw stonden in het krachtenveld van het beleidsdenken van *De Derde Nota RO*.

Vragen als hoe ontwerp je een grote agglomeratie waarin maatschappelijk verantwoord gewoond kan worden speelden daarbij een belangrijke rol. De betrokkenheid van de bevolking bij de plannen nam toe. Dit heeft er onder meer toe geleid dat de opbouw van wijk in meer kleinschalige eenheden plaatsvond. Dit brengt met zich mee dat men in dergelijke grootschalige stadsuitbreidingen minder anoniem zou moeten voelen.

4.2.3 Bewoners

Kenmerken volgens de bewoners:

- grote diversiteit in huishoudens;
- overwegend lagere en middeninkomens.

Gebruikswaarde

Desgevraagd ligt het gebruiksgroen vooral in het buurtje zelf. Genoemd worden speelveldjes, bosplantsoenen, geluidswallen en waterpartijen. Als de woning grenst aan de landgoederenzone wordt ook het groen in dit gebied als gebruiksgroen aangeduid. Opvallend is dat het open gebied (enclave) relatief weinig aangemerkt wordt als gebruiksgroen. Als dit wel genoemd wordt heeft de enclave vooral een decorfunctie en gebruikt men het als wandelgebied.

Op basis van enkele lokale initiatieven zijn wijkbewoners actief betrokken geraakt bij het onderhoud van het groen in de wijk. Dit ontstond doordat de dichte begroeiing van het bosplantsoen overlastproblemen opleverde (hangplaatsen, vluchtroutes, enzovoorts) en de gemeente daar niet adequaat op reageerde. In samenspraak met de gemeente zijn werkgroepen van bewoners opgericht die het onderhoud van een aantal plantsoenen in de wijk voor hun rekening nemen.

'De leuk bedachte groene doorkijkjes groeiden vol en dienden toen als vluchtroute voor vandalen en dieven. We hebben toen als buurtbewoners de handen ineen geslagen en onderhouden nu zelf het groen. De overlastproblemen zijn gelukkig nagenoeg verdwenen.'

Belevingswaarde

De inrichting en omvang van het groen in de wijken worden hoog gewaardeerd. Het onderhoud van het groen door de gemeente daarentegen krijgt een lagere score. Daarnaast worden ook sociale aspecten genoemd die bepalend zijn voor het welbevinden in de wijk (contacten, veiligheid, en dergelijke).

Andere punten die de belevingswaarde positief beïnvloeden zijn: de hoge voorzieningsgraad, de kleinschalige opzet van verkeersluwe buurtjes en de aanwezigheid van oorspronkelijke cultuurhistorische landschapselementen in de wijk (houtsingels, hakhoutwallen). Een bewoonster:

'Ik verdiep me graag in de historie van het gebied en ik heb ontdekt dat historische elementen in de wijk bewaard zijn gebleven, zoals bijvoorbeeld een weggetje uit de Middeleeuwen dat nu als fietspad gebruikt wordt.'

Aspecten die de belevingswaarde van de wijk negatief beïnvloeden zijn het ingewikkelde stratenstelsel, verkeersopstoppingen en de op sommige plaatsen matige verkeersveiligheid.

Natuurbeleving

Alleen de bewoners die aan de rand van de enclave wonen ervaren delen hiervan als natuur. De anderen beleven de natuur dicht bij huis, zoals het bosplantsoen aan de randen van de wijk, de waterpartijen in de wijk, de nog ongerepte toekomstige bouwterreinen en de aanwezigheid van veel vogels. Daarnaast duidt men het buitengebied (dus niet de enclave) op korte afstand als een belangrijk natuurgebied.

Over het algemeen is men van mening dat het groen voldoende aaneengesloten is in de wijk. Men betreurt wel dat de hoeveelheid 'lege' terreinen direct buiten de wijk ten behoeve van industrie- en stadsuitbreiding verder af zal nemen.

Het groen in de wijk past - naar de mening van de bewoners - goed bij de landschappelijke kwaliteiten van het buitengebied. Een uitspraak:

'De wijk is heel vogelrijk, volgens mij komt dat door al dat groen en water in de wijk en aan de randen.'

4.2.4 Aanbieders versus gebruikers

Het doel van de gemeente (ontwerper) was het realiseren van een grote stadsuitbreiding waarbij het oorspronkelijke landschapstelsel intact blijft. Een groot deel van de groenstructuur heeft een decorfunctie (enclave) en relatief veel bewoners wonen aan 't groen.

De bevindingen van de bewoners met betrekking tot het groen lopen sterk uiteen en hangen sterk af van de afstand van de woning tot het groen. Hierbij kan de vraag gesteld worden wanneer bewoners het gevoel hebben dat ze in het *Groen Wonen*.

Belevingsaspecten die minder met groen en meer aan grootstedelijke concentraties gerelateerd zijn spelen in de Haagse Beemden een vrij grote rol, zoals sociale en/of verkeersveiligheid.

5. Haverleij-Den Bosch

5.1 Indeling van de wijk en het groencijfer

Op ongeveer 6 km ten noordwesten van het centrum van Den Bosch wordt de stadsuitbreiding Haverleij gerealiseerd. De realisatie van plan Haverleij is in 2000 gestart en zal naar verwachting vijf jaar in beslag nemen. De wijk wordt gerekend tot het landelijk woonmilieu.

De ongeveer 1.000 woningen worden geclusterd in 9 kastelen en een slot. Deze staan in een landschap van aan te leggen rietvelden, bossen en grasvelden. Dit geeft de wijk een opmerkelijk en eigentijds karakter (figuur 5.1).

De wijk Haverleij omvat een oppervlakte van 210 ha. Hiervan is 24 ha gereserveerd voor de kastelen en het slot. De overige bijna 200 ha zijn voor:

Parktuin	10%
Landgoedbos	11%
Stadsrandbos	3%
Golfbaan	33%
Rietland	24%
Infrastructuur en overig	8%

Uitgaande van 1.000 woningen staat voor elk huishouden 2.000 m² groen ter beschikking.

Wat heeft het aan groen gekost?

De polder waarin Haverleij wordt gerealiseerd is in hoofdzaak een landbouwgebied (91%). Dit gebied is ongeveer 50 jaar geleden herverkaveld ten behoeve van de landbouw en een aanpassing van het watersysteem. Door de herverkaveling heeft het gebied veel aan cultuurhistorische waarde verloren.

De basis van het nieuw in te richten woongebied wordt gevormd door de oorspronkelijke cultuurhistorische elementen. Deze zijn in het ontwerp weer terug gebracht. Zo bezien wordt er een cultuurhistorisch verarmd agrarisch landschap ingewisseld voor een hoogwaardig woon, natuur- en recreatiegebied.

Figuur 5.1 Plattegronden en illustraties van de wijk Haverleij te Den Bosch

5.2 Percepties *Groen Wonen*: wat levert het op?

5.2.1 Gemeente

De gemeente Den Bosch heeft gekozen voor een stadsuitbreiding die tevens als regionaal uitloopgebied moet gaan fungeren. Hiervoor moesten woningen terechtkomen in een parklandschap en rekening worden gehouden met de maximale draaglast. Om dit te garanderen stelde zij als eis dat een substantieel deel van het plan uit groen moest bestaan (180 ha bos en natuur en 60 ha golfterrein).

Met het huidige ontwerp is voor de bewoners een zo groot mogelijk groenoppervlak gecreëerd en wordt een storende inbreuk op elkaars ruimte zoveel mogelijk voorkomen. Recreanten krijgen het gevoel dat ze vrijwel overal mogen komen, terwijl bewoners zien dat hun privacy niet wordt aangetast.

In de woonclusters is sprake van intensief ruimtegebruik. Buiten de kasteelmuren begint direct de natuur. De woonclusters staan minimaal 200 m uit elkaar en waarborgen een ruim uitzicht. Hierdoor vormen landschap en bebouwing een scherp contrast met elkaar. In dit verband is het van belang dat ook op termijn voldoende planologische zekerheid geboden wordt om deze ruimte echt open te houden.

5.2.2 Ontwerper

Gebruikswaarde

De bewoners wordt een woonmilieu geboden waarin wonen, werken en recreëren (wandelen en golven) kunnen worden gecombineerd. Het gebied dient ook als uitloopgebied en is daarom ontsloten door middel van fiets- en wandelpaden. Deze lopen dicht langs een aantal kastelen, waarbij ook de binnenhoven vrij toegankelijk zijn.

Belevingswaarde

Belangrijk voor de belevingswaarde is volgens de ontwerpers dat bij het *Groen Wonen* zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de traditie. De menselijke maat is daarbij richtinggevend. Dit geldt dus zowel voor het groen als voor de woning. In het beheer van het groen in de stad Den Bosch wordt een zekere traditie gevolgd (bijvoorbeeld een linde-laantje). In het project Haverleij wordt gepoogd hier bij aan te sluiten.

Het aansluiten bij de traditie geldt in feite ook voor de stedenbouwkundige invalshoek. Haverleij kan het best vergeleken worden met bestaande buitenplaatsen (bijvoorbeeld Amelisweerd), beproefde concepten qua grootte en die tevens tot de verbeelding spreken.

Hoewel de bewoners in kastelen (compacte dorpjes) wonen wordt hun privacy toch gegarandeerd door de ligging van de woningen in de cluster, de kastelen liggen wat hoger op een terp en op enige afstand van elkaar.

Door de clustervorming van woningen wordt in het plangebied elders veel ruimte gecreëerd.

Natuurbeleving

Het oorspronkelijk reliëf in het landschap wordt weer teruggebracht. De huidige aanknopingspunten voor de vormgeving van het nieuwe landschap zijn bijvoorbeeld de waterstructuur (Maas met uiterwaarden, kanaal en Engelenmeer) en de voormalige dijk rond Engelen en een aantal cultuurhistorische elementen van voor de herverkaveling.

Maar in Haverleij worden ook fikse ingrepen gedaan waardoor een nieuwe structuur ontstaat:

- een nieuw aan te leggen bos, dit is de ruggengraat van de nieuwe ruimtelijke structuur (robuust). Verschillende soorten natuur worden aangelegd, onderling verbonden door lanen en paden;
- ruige rietzones;
- soorten bos;
- uitgestrekte tuinen;
- langs de paden/lanen inheemse bomen.

5.2.3 Bewoners

Vanwege het feit dat deze stadsuitbreiding zich nog in de startfase bevindt, kon de mening van de bewoners niet gevraagd worden.

Anders dan de andere wijken krijgt Haverleij ook de functie van uitloopegebied. Bezien vanuit de positie van de toekomstige bewoners is het de vraag hoe deze zullen reageren op de toestroom van recreanten.

6. Conclusies

Deze verkennende studie waarin op basis van vier voorbeelden een Groene Effect Rapportage is gemaakt levert in de eerste plaats het inzicht op dat wijken op dit gebied onderling vrijwel onvergelykbaar zijn. Maar ook dat er goede mogelijkheden zijn binnen het ruimtelijk beleid voor synergie tussen wonen en de bescherming van de groene ruimte.

6.1 Groencijfers en groenrendement

Groencijfers

In tabel 6.1 is een aantal belangrijke (groene) kengetallen van de vier wijken in een overzicht geplaatst. De wijken Wageningen Hoog en Haverleij hebben een lage woondichtheid, per woning staat de bewoners 2.000 m² of meer groen ter beschikking. In Wageningen Hoog betreft het hoofdzakelijk groen in eigendom van de bewoners en is dus niet vrij toegankelijk. In Haverleij zijn grote delen van het gemeentelijk groen vrij toegankelijk.

De wijken Kerckebosch en Haagse Beemden hebben een hoge woningdichtheid en verschillen sterk van karakter. Terwijl de Haagse Beemden een grote agglomeratie van 11.000 laagbouwoningen is, is Kerckebosch met 1.300 hoogbouw wooneenheden van een veel geringere omvang. In de Haagse Beemden is van het totaaloppervlak aan groen circa 21% vrij toegankelijk. Dit is vooral het gemeentelijk groen in de woonwijk en een klein deel in de enclave. Kerckebosch is qua ruimtebeslag veel groener (dankzij de hoogbouw) en het groen is bovendien voor het grootste gedeelte (80%) vrij toegankelijk.

Tabel 6.1 Overzicht met de belangrijkste groene kenmerken van vier voorbeelden van bestaande of geplande woonmilieus.

Kenmerken	Kerckebosch Zeist	Wageningen Hoog	Haagse Beemden Breda	Haverleij Den Bosch
Aantal woningen	1.300	490	11.000	1.000
Oppervlakte (ha)	41	122	507	210
Woondichtheid (st./ha)	32	3-12	22	4
Groenopp. publiek (ha)	33	16	106	186
- in %	80	13	21	89
Groenopp. privaat (ha)	-	100	220 a)	-
- in %	-	82	43	-
Groencijfer (m ² /inw.)	250	600 - 3.000	300 a)	1.860
Toegankelijkheid	++	-	-	+
Groenrendement	+	+/-	+/-	++

a) inclusief enclave

Groenrendement

In tabel 6.1 wordt onder het kenmerk 'groenrendement' het saldo van de 'groenkosten' en de 'groenbaten' kwalitatief weergegeven. In de wijk Kerckebosch is circa 80% van het oorspronkelijk bosperceel gespaard gebleven en krijgt daarmee een hoge score. In Wageningen Hoog is het niet mogelijk een percentage te geven, afgezien van het gemeentelijk groen (bosbermen). Indien de bewoners hun groen allemaal zouden omzetten in 'cultuurgroen', zou ongeveer 10% van het groen nog oorspronkelijk zijn. In werkelijkheid ligt dit hoger omdat veel bewoners met de inrichting van de eigen tuin aansluiten bij het boskarakter van de bermen.

In de Haagse Beemden heeft de groene enclave (84 ha) grotendeels zijn oorspronkelijk karakter behouden en van het gemeentelijk groen (90 ha) een klein deel, namelijk de cultuurhistorische elementen. Tezamen zal dit naar schatting uitkomen op circa 20% van het totaal oppervlak.

De nog te realiseren wijk Haverleij is een apart verhaal. In deze wijk wordt in een cultuurhistorisch verschaald agrarisch landschap de oorspronkelijke natuur- en cultuurhistorische waarden opnieuw ingebracht: het kost een hoeveelheid laagwaardig groen, maar levert hoogwaardig groen op (80% van het oppervlak).

Ten slotte nog een opmerking over de methode van het vaststellen van het groenrendement. Hierbij dient vooraf wel duidelijk te zijn naar welk moment in het verleden teruggerepen wordt. Wat zijn de waarden die men wil behouden en vanuit welk cultuurhistorisch perspectief gebeurt dit?

6.2 Gebruikswaarde

De drie bestaande wijken hebben gemeenschappelijk dat het groen zowel op basis van de mening van de gemeenten als op basis van de bevindingen van de bewoners primair bedoeld is voor de bewoners van de wijk. De wijken worden niet gebruikt als uitloopgebied voor anderen en hebben dus geen bovenwijkse functie. De wijk Haverleij daarentegen is naast het gebruik van de eigen bewoners wel bedoeld als uitloopgebied voor de omgeving. Dit laatste kan echter nog niet getoetst worden.

De gebruiksvorm en -intensiteit van het groen loopt per wijk sterk uiteen. In Kerckebosch en de Haagse Beemden is het voor de meeste bewoners een vrij passieve vorm van gebruik (decor, zich verplaatsen). In Haverleij en Wageningen-Hoog is het een actievere vorm van gebruik respectievelijk recreëren en tuinieren.

6.3 Belevingswaarde

Op basis van de vraagesprekken geldt voor de bestaande wijken dat het groen bijdraagt aan het welbevinden van de bewoners. Groen in de wijk wordt in alle gevallen in hoge mate gewaardeerd. Dit blijkt ook uit het positieve beeld dat naar voren komt in de GER van de drie bestaande groene wijken. De indruk bestaat dat naarmate de toegankelijkheid van het groen groter is, het groen hoger gewaardeerd wordt. Dit geldt ook voor de hoeveelheid privaat groen en de directe nabijheid van het groen bij de woning.

De beleving van het groen in de wijk en de beleving van de wijk zelf kunnen echter niet los van elkaar worden gezien. Zo heeft een grootschalige compacte wijk als de Haagse beemden veel meer met grootstedelijke problemen te maken dan bijvoorbeeld een kleine groene wijk met een lage woonbezetting zoals Wageningen Hoog.

6.4 Natuurbeleving

In alle wijken is het gemeentelijk beleid erop gericht dat de aanwezige natuur- en cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk in stand worden gehouden. Via instrumenten als kapvergunning, bestemmingsplan en dergelijke wordt dit nagestreefd.

Ook de bewoners kennen veel waarde toe aan het instandhouden van de natuur- en cultuurhistorische waarden in de wijk. De betrokkenheid hierbij is echter vrij beperkt, behalve als hier ook andere doelen mee bereikt worden, zoals uitbreiding tuinoppervlak voor eigen gebruik en het overzichtelijk houden van de plantsoenen.

6.5 Ten slotte

In deze verkenning staan een aantal meningen over *Groen Wonen* centraal van medewerkers van gemeenten, ontwerpers en bewoners. Alle voorbeelden van *Groen Wonen* hebben een specifiek karakter en liggen in een specifieke omgeving. Bij onderlinge vergelijking van de projecten zijn de volgende min of meer samenvattende conclusies te trekken. Bij het ontwerpen en voorbereiden van nieuwe groene wijken zou hier rekening mee kunnen worden gehouden.

- a. Een groene woonomgeving wordt in hoge mate gewaardeerd. Deze waardering neemt toe naarmate men daadwerkelijk dichtbij het groen woont.
- b. De toegankelijkheid van het groen is erg belangrijk. Groene linten met voet- en fietspaden worden op prijs gesteld.
- c. Inpassing van cultuurhistorische elementen (natuur en landschap, historisch wegennet, en dergelijke) worden op prijs gesteld.
- d. Groen waar de bewoners zelf mee aan de slag kunnen gaan (tuinen, speelterreinen) wordt door de bewoners hogelijk gewaardeerd. De zelfwerkzaamheid van burgers met betrekking tot het onderhoud van het publieke groen neemt toe als de overheid hiertoe de ruimte geeft.
- e. Een groene ruimere woonomgeving, wellicht in combinatie met voldoende bovenwijken groen, leidt tot een beter welbevinden van de bewoners. Dit heeft positieve effecten op de gezondheid van de bewoners, een (lagere) behoefte aan mobiliteit en dergelijke. Als zodanig levert *Groen Wonen* ook indirect sociaal-economische voordelen op.

Hoe nu verder?

- a. Het verdient aanbeveling de onderzoeksmethodiek, namelijk het benaderen van verschillende actoren aan de hand van een itemlijst te evalueren. Dat zou kunnen betekenen dat in een vervolgfase van een (GER) specifieke onderwerpen meer diepgang behoeven. Bijvoorbeeld de natuurwaarden van een groene wijk kunnen door een ecooloog gedetailleerder in kaart worden gebracht.
- b. GER's van woonmilieus leveren relevante informatie op over de kwaliteit van het groen. Uit deze sterk verkennende studie blijkt al dat spreken in termen van 'een groene wijk' op zich niet veel zegt. Dit moet nader gespecificeerd kunnen worden. Aanbevolen wordt dit in vervolgonderzoek ook voor andere wijken en diepgaander (zoals hiervoor (a) voorgesteld) uit te werken.
- c. In het huidige beleid met betrekking tot wonen komt de mening van de burger steeds centraler te staan. In volgende GER's dient meer aandacht geschonken te worden aan de eisen van de woonconsument met betrekking tot *Groen Wonen*.
- d. De voorbeelden in deze GER liggen in een landelijk woonmilieu of behoren tot het buitencentrum woonmilieu (stadsuitleg). Aanbevolen wordt om ook aandacht te geven aan het woonmilieu 'stadscentrum'. In dit woonmilieu bevindt het groen in de wijk zich op een andere schaalniveau dan in de gehanteerde voorbeelden. Interessant is in hoeverre kleine groenelementen in het stadscentrum bewoners het gevoel geven 'groen' te wonen.

Literatuur

Backx, S. en C. Lever, 'Het paradijs is ruim en Groen'. In: *Tijdschrift voor de volkshuisvesting* (1999) 8.

Jonkhof, J., N. van Dooren en H. Harsema, *Catalogus Groen Wonen; Voorbeelden van bestaande of geplande groene woonmilieus*. Alterra, 2000.

Leeuwen, M.G.A. van en B.A. Elbersen, *De vraag naar Groen Wonen*. IBN-DLO, StaringCentrum-DLO en LEI-DLO, 1999.

Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw, *Natuur voor mensen en mensen voor natuur*. Strategische Hoofdlijnen, juli 2000.

Nota Wonen (ontwerp), *Mensen, wensen, wonen; Wonen in de 21e eeuw*.

Sterk en mooi platteland. Strategieën voor de landelijke gebieden. Advies 015. Vromraad, advies 015, Den Haag, 1999.

Tummers, L.J.M. en J.M. Tummers-Zuurmond, *Het land in de stad: de stedenbouw van de grote agglomeratie*. Thoth cop., Bussum, 1997.

Bijlage 1 Itemlijst GER

De kwaliteitsbeoordeling van het groen door de actoren vond plaats op basis van drie uitgangspunten.

- Gebruikswaarde;
- Belevingswaarde;
- Natuurwaarde.

Per uitgangspunt werd een aantal items naar voren gebracht.

1. Gebruikswaarde; wat vindt u van...

1.1 Toegankelijkheid tot het openbare groen

- decorgroen met lage toegankelijkheid
- gebruiksgroen met hoge toegankelijkheid

1.2 Tuinieren (mogelijkheden daartoe)

- gemeenschappelijke tuinen of iets dergelijks
- gemeenschappelijk onderhoud publiek groen
- onderhoud /tuinieren in eigen tuin (waardering en hoeveelheid tijd)

1.3 Speel- en recreatiemogelijkheden

- welke (trapveldjes, basketbalveld, speeltoestellen, en dergelijke)
- de ligging daarvan, de toegankelijkheid (drukke straat enzovoorts)

1.4 Andere voorzieningen in de wijk die relatie met het groen hebben

2. Belevingswaarde; hoe beleeft u de...

2.1 Veiligheid

- verkeersveiligheid,
- sociale veiligheid (criminaliteit, overlast)

2.2 Rust

- verkeersintensiteit (op de weg, via spoor, in de lucht)
- industriële activiteit
- sociale onrust
- andere storende geluiden

2.3 Open ruimte

- afstand tot andere woningen,
- dichtheid van de wijk

2.4 Voorzieningen

- welke
- afstand tot de voorzieningen (winkels, openbaar vervoer enzovoorts)

2.5 Identiteit

- landschappelijk (regionale kwaliteiten)
- sociaal (saamhorigheid, coöperatieve samenwerkingsvormen)
- aantrekkelijkheid van de wijk (gezichtbepalend voor de stad)
- in hoeverre zijn de bewoners betrokken bij het wel en wee van het groen in de wijk

2.6 Samenstelling van de wijk

- leeftijdopbouw
- sociale klasse
- inkomen

2.7 Algemeen welbevinden in relatie tot het groen

- schaduwwerking,
- het onderhoud van het groen
- hoeveelheid groen
- welk soort groen waardeert u

3. Natuurwaarde

3.1 Natuurbeleving van de bewoners met betrekking tot

- soortenrijkdom en vitaliteit dieren
- soortenrijkdom en vitaliteit planten/bomen
- soortenrijkdom en vitaliteit water

3.2 Structuur van het groen in de wijk, wat vinden de bewoners van:

- aaneengeslotenheid van het groen

3.3 Relatie met omliggend groen, buiten de wijk

- eigenheid, passend in het landelijk gebied buiten de wijk
- is er sprake van 'groene linten' naar het groene buitengebied

Bijlage 2 Actoren vraaggesprekken

De actoren die bij het onderzoek betrokken waren (enquête/vraaggesprek):

Kerckebosch

Beleidsmedewerker productgroep Ruimte (Zeist)
Drie bewoners Kerckebosch

Wageningen-Hoog

Openbare werken Gemeente Wageningen
Drie bewoners Wageningen-Hoog
Stedenbouwkundige

Haagse Beemden

Dienst Ruimtelijke ontwikkeling Milieu en Economische zaken, stadsontwikkeling
Drie bewoners van de Haagse Beemden
Stedenbouwkundige

Haverleij

Projectmanager stadsontwikkeling Den Bosch
Landschapsarchitect